

KAFDAĞI

Cilt: 4, Sayı: 1, Haziran 2019, 11-24

Gönderim Tarihi: 09.03.2019

Kabul Tarihi: 21.04.2019

KERAMİK BULUNTULARI IŞIĞINDA İLK TUNÇ ÇAĞI VE DEMİR ÇAĞI'NDA REFAHIYE BÖLGESİ In The Light Of Ceramic Founding First Bronze Age And In Iron Age Refahiye Region

Merve ÖZYİĞİT

merveoz_24@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5218-7549

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Erzincan ilinin kuzeybatısında yer alan Refahiye ilçesi, Doğu Anadolu'yu Orta Anadolu'ya bağlayan tarihi ve doğal ana yolun üzerinde olmasının etkisiyle tarih boyunca önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. İlçede yapılan tarihi ve arkeolojik çalışmalardan elde edilen keramikler ve diğer bulgular, Refahiye bölgesinin İlk Tunç Çağı'ndan itibaren yerleşim gördüğünü açıklar niteliktedir. Özellikle Demir Çağı'nda Urartu Krallığı'nın bölgede bıraktığı izler, o dönemden kalan kale ve höyük kalıntılarıyla desteklenmektedir. İlçede ve Erzincan genelinde Profesör Dr. Alpaslan Ceylan başkanlığında 1998 yılında başlayan bu çalışmalar, Erzincan'ın ve Refahiye'nin tarihine ışık tutmuştur. Bu çalışma ile bölgede yapılan yüzey araştırmalarının ışığında Refahiye tarihinin aydınlatılmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır

Anahtar Kelimeler: Refahiye, İlk Tunç Çağı, Demir Çağı, Keramik

Abstract

Refahiye borough is in northwest of Erzincan City, Eastern Anatolia on the historical and natural main road connecting central Anatolia. Effect of transition route to the honours to important civilization, doing archeological and historical researches in country and getting Ceramic explain that settlement has been seen in Refahiye Country from Bronze Age. Especially Urartu Kingdom left traces in Iron Age, ruins of castle and mound support races of Urartu Kingdom. Researches were started by Professor Alpaslan Ceylan in country and all across of Erzincan in 1998. These studies shed light on the history of Erzincan and Refahiye. With this study, it is aimed to contribute to the illumination of Refahiye history in the light of the surveys in the region.

Keywords: Refahiye, First Bronze Age, Stone Age, Ceramic

GİRİŞ

Erzincan ilinin 71 km. kuzeybatısında bulunan Refahiye ilçesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü içerisinde yer almaktadır. İlçe, Yukarı Fırat Bölümü ve Doğu Karadeniz Bölümü arasında bir geçiş güzergâhı teşkil etmektedir. Kuzey Anadolu Tektonik alanı içerisinde yer alan Refahiye ilçesi, Güney Toroslar ve Kuzey Anadolu Dağları arasında yer almaktadır. Bölgenin en önemli dağları arasında Dumanlı Dağı ve Karadağ bulunurken dağlık sınırlarını ise, doğuda Çimen Dağı, batıda Kerdağ, kuzeyde Kızıldağ ve güneyde Eskidağ oluşturmaktadır. (Ero1, 1993, s.39; Şahin, 1995, s.380 Şahin, 2000, s.174; Başbüyük, 2012, s.88).

İlçede sınırları belirleyen dağların yanı sıra akarsuların ve tektonik hareketlerin oluşturduğu doğu-batı yönünde uzanan vadiler de bulunmaktadır. Bölgede ilk çağlardan günümüze var olan yerleşimlerin oluşmasında etkili olan bu vadilerin en önemli olanı ilçe merkezi ve Altköy arasında bulunan Köroğlu Boğazı'dır. Bu vadiyi daha sonra üzerinde verimli araziler bulunan ve kaynağını Kurtlutepe ve Kösedag'dan alan Ilgar Deresi Vadisi izlemektedir. (Aktimur, 1986, s.5; Şahin, 2000, s.26-30)

Doğu Anadolu Bölgesi ve Karadeniz Bölgesi arasında doğal bir köprü görevi gören Refahiye ilçesinin iklim ve bitki örtüsü de bir geçiş özelliği göstermiştir. Bölgenin Erzincan iline göre yükseltisinin daha fazla olması, karasal iklimin daha şiddetli bir şekilde ilçeye hakim olmasına ve kış aylarının uzun ve kar yağışlı geçmesine neden olmuştur. İlçenin kuzey kesimleri Karadeniz ikliminden etkilendiği için Sonbahar ve İlkbahar mevsimlerinde bol yağış alır. Yaz ayları ise mevsim normallerinden kısa sürmektedir. İklimin çeşitli olmasından dolayı bitki örtüsü de çeşitlilik göstermiştir. 1500-1600 m. yükseklikte bulunan alanlarda step bitki örtüsü görülürken daha yüksek bölgelerde ormanlık alanların olduğu gözlenmektedir (Erinç, 1953, s. 30).

Bölgenin hidrografik yapısına bakıldığında önemli su kaynaklarına sahip olduğu görülmektedir. İlçenin güneydoğusunda bulunan Kızıldağ Geçiti ve etrafında bulunan Karasu-Kızılırmak hattı ise Refahiye'nin su çizgisini oluşturmaktadır. Önemli su kaynaklarının başında Köroğlu Deresi gelmektedir. DSİ tarafından sulama amaçlı yapılan göletler haricinde ilçede doğal gölet bulunmamaktadır. İklimin etkisi, toprağın yapısı ve ormanlık alanların fazla olması gibi etkenler ilçe genelinde kuru tarımın yapılmasına imkân tanımıştır. Tarıma göre hayvancılık faaliyetleri ise ilçede daha yoğundur. Özellikle çeşitli bitki örtüsünden dolayı arıcılık faaliyetleri bölgede son derece gelişmiştir. (Yazıcı, 1995, s.97-98; Şahin, 2000, s. 65-72)

TARİHÇE

Refahiye ilçesi, coğrafi konumu ve doğu ile batı arasında geçiş güzergâhı olmasının etkisi ile tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Çeyrek asra yaklaşan bir zamandan beri, Doğu Anadolu Yüzye Araştırmaları

kapsamında Ceylan başkanlığındaki bilimsel ekipçe yürütülen çalışmalar ile elde edilen keramiklerin detaylı bir şekilde incelenmesi, Refahiye bölgesinin Eskiçağ Tarihi hakkındaki bilgilerin artırılması, mevcut bilgilerin güçlendirilmesine destek olmuştur. Refahiye ilçesinde yapılan çalışmalar ile bölgenin Paleolitik, Neolitik ve Mezolitik çağları hakkında yeterli bilgi vermediği ve genel olarak bakıldığında Erzincan ili ve çevresinin Geç Kalkolitik Çağ ve sonrasında yerleşim gördüğü anlaşılmıştır. (Ceylan-Üngör, 2018, s. 19).

Anadolu'da maden kullanımının artmasıyla beraber, bakır ve arsen alaşımı olan tuncun üretilmesi ve yaygın bir şekilde kullanılması İlk Tunç Çağı olarak adlandırılan yeni bir dönemi başlatmıştır. İşletilmesi zor olan madenin farklı şekillerde biçimlendirilmeye başlanması, insanoğlunun yeterli iş gücü ve kapasiteye ulaştığının da bir göstergesi olmuştur. Bu dönemle beraber büyük yerleşim alanları sur duvarlarıyla korunmaya başlanırken, önemli kervan yolları ve stratejik bakımdan dikkat çeken yerleşim alanları git gide önem kazanmıştır. (Aktüre, 1997, s.114; Sevin, 2003, s.117)

İlk Tunç Çağı'nda tüm doğu Anadolu'da yaygın bir biçimde görülen Karaz Kültürü'nün Erzincan'da da etkili bir biçimde var olduğu bölgede yapılan bilimsel araştırmalar sayesinde anlaşılmıştır. Bu kültürü diğer kültürlerden ayıran en belirgin özellik ise kültürü yansıtan keramiğidir Kendine has özellikleri bulunan bu keramik türü, genellikle el yapımı olup hamur rengi siyah, kırmızı, kahverengi, devetüyü ve gridir. Bu renkler fırınlanmaya bağlı olarak farklılık gösterdiği gibi hamurun katkı maddesi olarak kum, taşçık, mika, bitki kullanılmıştır. Keramiğin süslemesinde ise kabartma ve kazıma tekniği ile geometrik desenler kullanılmıştır. Erzincan ilinde yapılan araştırmalarda İlk Tunç Çağı izlerine ilk olarak Altıntepe Kalesinde rastlanmıştır. Refahiye ilçesinde yapılan yüzey araştırmaları sonucunda ise İlk Tunç Çağı kültür izlerine Cengerli Kalesi, Pınaryolu Kalesi, Toprakkale Höyük yerleşim alanlarında rastlanmıştır. (Arsebük 1979,s.84; Ceylan, 2015, s.24; Ceylan-Üngör, 2018, s.47).

Yüzey Araştırmaları sonucunda Refahiye ilçesinin Demir Çağı yerleşim alanlarına geçmeden önce MÖ XIII. Yüzyıldan itibaren Uruatri ve Nairi Konfederasyonu'na bağlı beyliklerden biri olan Dayaeni/Diauehi hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır. Bu Erken Demir Çağı ülkesinin ismine ilk kez I.Tiglath-pleser'e ait olan Prizma Yazıtında rastlanmıştır. Dayaeni//Diauehi adı, daha sonra bir çok Asur ve Urartu yazıtlarında görülmektedir. Sınırları hâlihazırda tam olarak tespit edilememiştir. Dayaeni/Diauehi, kuzeydoğu Anadolu'nun en zengin ve güçlü ülkesi olarak bilinir. Menua döneminde bu bölgenin zengin madeni kaynakları fark edilince Erzurum ve Erzincan bölgesini ele geçirmek için Dayaeni/Diauehi üzerine seferler düzenlenmiştir. Ceylan ve ekibinin bölgede yaptığı çalışmalar ve Asur kaynaklarının verileri ele alındığında Erzincan ilinin doğu bölgesinin Dayaeni/Diauehi topraklarının bir kısmını oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle tarihi coğrafya sürecinde Refahiye bölgesine çok yakın bir coğrafyada hüküm süren Diauehi/Diauehi'nin ilçeyi etkilemiş olma ihtimalini göz önünde bulundurarak bu Erken Demir Çağı ülkesinin Erzincan ve çevresindeki varlığından söz etmek gerekli

olacaktır. (Pehlivan 1991 s.25-31; Üngör, 2016, s.956).

MÖ II. bin yılın ikinci yarısından itibaren demir kullanımının artması ile MÖ. IX. Yüzyılın sonlarında çoğu eşyanın ve silahların demirden yapılmaya başlanması sonucu Tunç Çağı tamamen sona erdirmiş ve yeni bir dönem olan Demir Çağı başlamıştır. Bu dönemde Anadolu'da varlığını ortaya koyan en iyi devlet ise Urartular olmuştur. (Sevin, 2003, s.195).

Urartu Devleti hakkındaki yazılı bilgilerin çoğu Asur kaynaklarına dayanmaktadır. Asur kralı olan I.Salmanassar (MÖ 1274-1245) yönetiminin ilk yıllarında yaşanan olaylarla ilgili kitabesinde Asurca tabiri ile "Uruatri" ye karşı bir sefer düzenlediğini anlatmaktadır. Uruatri ve nairi konfederatif beyliklerinin birleşmesinden oluşan Urartu Devleti MÖ 9. Yüzyılda ortaya çıkmıştır. Lutipri oğlu Kral I. Sarduri (MÖ 840- 830) resmi olarak Urartu devletini kurmuş ve Tuşpa'nın yani bugünkü tabiriyle Van Kalesinin de kurucusu olarak kabul edilmiştir. MÖ 9-6. Yüzyıllarda batıda Fırat Nehri, doğuda İran-Azerbaycan bölgesi, kuzeyde Gökçe Göl ile Aras Vadisi arasında, güneyde Toros Dağları ve Urmiye Gölü'nün güney kısmını da içine alacak kadar geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş, kısa sürede devrinin en güçlü devletlerinden biri olmayı da başarmıştır. Bu dönemlerde Anadolu'da var olan Dayaeni/Diauehi devleti Urartu Krallığının kuzeye ve kuzeydoğuya doğru ilerlemesine bir engel olarak bulunmaktaydı. Bunun yanında Dayaeni/Diauehi'nin elinde Pasinler, Aşkale ve Erzincan'ın doğu kısmını ile Tercan Otlukbeli, Çayırılı gibi verimli ovalar bulunmaktaydı. Bu sebeplerden dolayı Urartular M.Ö. IX. yüzyılın sonlarında Dayaeni/Diauehi üzerine son derecede önemli seferler düzenlemiş ve Kral Menua döneminde Dayaeni/Diauehi'den vergi ve haraç elde etmiştir. I. Arğışti döneminde gelindiğinde ise Dayaeni/Diauehi ve çevresini kesin olarak Urartu'ya bağlı bir hal aldığı görülmüştür. (Pehlivan, 1991, s. 42-43; Erzen, 1992 s. 24-27; Çilingiroğlu, 1997, s.20; Salvini, 2006, s.7).

Erzincan ve çevresinde Urartu dönemine ait ilk çalışmalar, ilin 20 km. doğusundan bulunan Altın-tepe'de 1938 yılında tesadüfi bir şekilde ortaya çıkarılan zengin bir prens mezarı ile başlamıştır. Bu mezarın Urartu Devleti'ne ait olduğunu ise Von Der Osten tespit etmiştir. (Osten,1940, s.225-229) 1959 yılında Tahsin Özgüç ve ekibi tarafından 1968 yılına kadar devam eden kazılar gerçekleştirilmiş, bu kazılar sonucunda ortaya çıkan mimari kalıntılar ve envanterler, Urartuların kuzeybatı yayılımı hakkında önemli bilgiler sunmuştur. (Özgüç, 1961, s. 253-267; Ceylan, 2008, s. 24; Karaosmanoğlu-Korucu-Yılmaz, 2013, s.78) Altın-tepe Kalesi'nin ikinci dönem kazı çalışmaları Mehmet Karaosmanoğlu başkanlığında yürütülmektedir. Kalede yapılan kazılarda elle ve çarkla yapılmış Erken Demir Çağı'na ait keramikler tespit edilmiştir. Erzincan'da Doğu Anadolu Yüzey Araştırmaları kapsamında yapılan çalışmalar 1998 yılında Altın-tepe'de başlamıştır. Urartulara ait bilgileri güçlendirmek amacıyla Ceylan ve ekibi, il genelinde her yıl düzenli olarak çalışmalarına devam ettirmektedir. Refahiye ilçesinde yapılan yüzey araştırmaları sonucunda elde edilen keramiklerden ilçede Demir Çağı yerleşim alanı olarak Cengerli Kalesi ve Kaya Mezarları, Toprakkale Höyük, tespit edilmiştir. (Ceylan, 2008, s. 24; Karaosmanoğlu-Korucu-Yılmaz, 2013, s.78; Üngör, 2014,

s.209; Ceylan-Üngör, 2018, s.49)

KERAMİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE BULUNTU YERLERİ

Toprak, hemen her dönemde İnsanoğlunun ihtiyaçlarını karşılayan zengin bir kaynak olmuştur. Eşya yapımında kullanılması sonrasında çanak-çömlek üretiminde ayrı bir sanayi dalı olarak hizmet vermeye başlaması, toplumların sosyo-kültürel yapıları hakkında bilgi edinmemize yardımcı olmuştur. keramik üretimi insanların uygarlık tarihine yapmış olduğu en temel katkılardan biridir. İnsanoğlunun yaşadığı her yerde keramik izlerine rastlamak mümkün olmuştur. Doğu Anadolu Yüzey Araştırmaları kapsamında bölgeden elde edilen keramiklerden değerlendirme kriterlerine uygun olanlar özenle seçilmiş, envanter değerlendirmesi yapılarak dönem, biçim, yapım gibi esasları belirlenmeye çalışılmıştır. (Acartürk, 2012, s.54; Mutlu, 2007, s.70)

Ekecek Höyük

Refahiye ilçesinin 22 km doğusunda yer alan Ekecek köyünden ismini alan höyük, köyün 3 km kuzeyinde bulunmaktadır. Yerleşim alanının güney kısmından Erzincan-Refahiye karayolu geçmektedir. Höyüğün çevresi verimli tarım arazileri ve su kaynakları ile çevrilidir. Yerleşmenin kuzey ve doğu kısmında yüksek tepeler yer alırken, güney ve doğu kısmı ise kayalıklarla çevrilidir. Doğu Anadolu Yüzey Araştırmaları kapsamında başlayan araştırmalarda keramik verisine rastlanmıştır. Elde edilen veriler incelendiğinde İlk Tunç Çağı'nda bölgede yerleşim görüldüğü anlaşılmıştır. (Ceylan, 2015, s.245).

Yapılan araştırmalar sonucunda değerlendirilen keramikler çanak, kulp ve çömlek parçalarından oluşmaktadır. Form yönünden ağız parçaları, kulp ve dip parçalarına göre daha fazladır. Katkı maddesine bakıldığında genel olarak ince kum, orta kum, büyük taş ve kireç kullanılmıştır. Keramiklerin renklerini belirlerken Munsell Kataloğundan yararlanılmıştır. Keramiklerin astarları olmadığı gibi bir tanesi hariç iyi oranda pişirilmiştir. Yapımında genel itibariyle elle yapım görülmektedir.

Pınaryolu Kalesi

Pınaryolu Kalesi, Refahiye ilçesinin 11 km güneybatısında Pınaryolu köyünün ise 2,5 km batısında yer almaktadır. Rakımı 1996 m olan kale, doğu-batı yönünde konumlanmıştır. Yapılan çalışmalarla kalenin giriş kapısının batı kısmında yer aldığı anlaşılmıştır. Kalede 2,5 m genişliğe sahip sur duvarları tespit edilmiştir. r. Güney tarafından dere geçen kalenin, kuzey, doğu ve batı kesimi ormanlarla çevrilidir. Böylece stratejik bir öneme sahip olan kalenin hemen güneyinde bulunan vadiyi kontrol amacıyla yapıldığı düşünülmektedir. Kalede bulunan keramik verilerine dayanarak, İlk Tunç Çağı'nda yerleşim gördüğünü söylenebilir. Araştırmalar sonucunda değerlendirdiğimiz iki parça çömlek ağız parçasıdır. Munsell Kataloğundan yararlanılarak yaptığımız renklendirme ile keramiklerin kodu 10/YR/6/6 ve 7.5/YR/6/6 olarak belirlenmiştir. Astar ve açkı bulunmayan

keramiklerde katkı maddesi olarak orta kum, ince kum, orta taşcık, küçük taşcık, mika, kireç ve büyük taşcık kullanılmıştır. Her iki keramiğin pişme oranı orta derecededir. (Ceylan, 2015, s. 249; Ceylan-Üngör, 2018, s.186; Munsell, 2000: *SoilColor Chart Kharts*)

Yurtbaşı Höyük

Refahiye ilçesinin 14 km doğusunda, Yurtbaşı köyünün 1 km güneyinde bulunmaktadır. Verimli bir arazi üzerinde yükselen höyüğün stratejik konumu dikkat çekmektedir. 1 km güneyinde Bulgar Çay'ı bulunan höyüğün güneyde ise Dumanlı Dağları yer alır. 55x40 m boyutlarında olan höyük üzerinde kaçak kazı izlerine rastlanmıştır. Elde edilen keramik verileri incelendiğinde; bu höyükte İlk Tunç Çağı'nda yerleşimin olduğu anlaşılmıştır. (Ceylan, 2015, s.252) Yüzeysel araştırmalarından elde edilen keramiklerin formları; çömlek ağız, çanak ağız ve çömlek dip şeklindedir. Keramiklerin katkı oranlarına bakıldığında orta kum, ince kum, büyük taşcık, orta taşcık, küçük taşcık, ince kum ve saman bulunduğu görülmüştür. Yapımında çark kullanılan keramikler iyi ve orta derecede pişirilmiştir.

Toprakkale Höyük

Refahiye ilçesinin 13 km kuzeybatısındaki Çavuş köyünde yer alan Toprakkale Höyüğü, Erzincan Sivas karayolunun Suşehri ayrımının 500 m kuzeybatısında yer alması höyüğe Stratejik bir önem kazandırmıştır. Bölgenin kuzeyinde bulunan Köroğlu Çayı yöresinin su ihtiyacını karşıladığı gibi bu alanda tarım ve hayvancılığın elverişli olduğu da dikkat çekmektedir. Höyükte yapılan araştırmalar sonucunda yerleşimin İlk Tunç Çağı ve Demir Çağı'na ait olduğu tespit edilmiştir. (Ceylan, 2008, s.152) Elde edilen keramiklerin formlarına baktığımızda çömlek ağız, çanak ağız ve çömlek dip şeklindedir. katkı oranlarına bakıldığında orta kum, ince kum, büyük taşcık, orta taşcık, küçük taşcık, ince kum ve saman bulunduğunu görmekteyiz. Keramiklerin iyi ve orta pişirildikleri tespit edilmiş olup astarların olmadığı görülmüştür. Keramiklerin yapımında çark kullanılmış olup Erc/R/T/09/002 no lu keramik el yapımıdır.

Cengerli Kalesi ve Kaya Mezarları

Erzincan ili, Refahiye ilçesinin 18 km. güneyindeki, Cengerli köyünden ismini alan kale, köyün 1.5 km. güneyinde iki ana kaya üzerine konumlanmıştır. Zeminden yaklaşık 50 metre yükseklikte olan kalenin doğu kesiminde kaya basamakları bulunmaktadır. Sur duvarları belirgin olan tepenin güneydoğusundan üst kısmına çıkan kaya basamakları da tespit edilmiştir. Kalenin Kurtlu Tepe Vadisi'nin yakınında bulunması bu bölgeyi kontrol altında tutmak amacıyla kalenin yapıldığını göstermektedir. Doğusunda 7 x 7 m büyüklüğünde büyük bir mimari yapı bulunmaktadır fakat zamanla tahribata uğramıştır. Kalenin ana kaya kısmında sunakların bulunduğu bir alan tespit edilmiştir. Kalenin kuzey kesiminde Urartu Dönemi'ne ait tek odalı ve nişli bir kaya mezarı bulunmaktadır. Bu kaya mezarı, 3x3.28x1.35 m. ölçülerindedir. 1-1.5 m. yükseklikteki kaya mezara 50 cm'lik bir çukurdaki 1.61 m'lik giriş ile ulaşılmaktadır. (Ceylan, 2015, s.146; Ceylan-Üngör,

2018, s.175-176).

Yüzey araştırmaları kapsamında kaleden birçok keramik verisine rastlanmıştır. Elde edilen keramiklerin formlarına baktığımızda, çömlek ağız parçası, çömlek dip parçası, çanak ağız parçası değerlendirilmiştir. Keramiklerin renkleri Munsell kataloğu kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Keramiklerin katkı oranlarına bakıldığında orta kum, ince kum, küçük taşcık, büyük taşcık, orta taşcık, mika ve kireç bulunduğunu görmekteyiz. Pişirme oranları orta ve iyi olarak ayrılmaktadır. Keramiklerin yapımında çark kullanılmış olup el yapımı olanları da bulunmaktadır. Kaya Mezarlarının bulunduğu alandan elde edilen keramikler formlarına baktığımızda ise çömlek kulp parçası, ve kapak parçası şeklindedir. Keramiklerin katkı oranlarına bakıldığında orta kum, orta ve büyük taşcık, ince kum, küçük taşcık, bulunduğunu görmekteyiz. Bu alandan elde edilen keramiklerin orta derecede pişmiş olup tamamı el yapımıdır.

SONUÇ

Erzincan ilinin 71 km kuzeybatısında yer alan Refahiye ilçesi, Doğu Anadolu'yu ve Orta Anadolu'yu birbirine bağlayan ve kavşak görevi gören bir konumda bulunmaktadır. Refahiye gerek konumu gerekse yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile önemli bir bölgedir. Bu nedenle de tarihi ve arkeolojik çalışmaların da gösterdiği gibi en eski çağlardan günümüze kadar insanoğlunun sürekli yerleştiği bir yer olmuştur. Bölgede var olan tarihi doğal yollar da bölgeyi vazgeçilmez kılan unsurlardan biridir. Günümüzde de bu yollar Orta Asya'yı ve Trans Kafkasya'yı Orta Anadolu'ya bağlayacak şekilde kullanılmaktadır. Bölgenin yerleşim yeri olarak tercih edilmesinin nedenleri arasında güneyden kuzeye doğru uzanan bir vadi içerisinde yer alan ilçenin ulaşım yolları bulunmaktadır. Dumanlı Dağları'nın doğusunda elverişli ulaşım yollarının bulunması bölgenin önemini arttırmıştır.

Erzurum ve çevresinde etkili olan Karaz kültürünün izlerine Erzincan ve çevresinde de rastlanmaktadır. Refahiye ve çevresinde İlk Tunç Çağı'nın başlarından itibaren yerleşim görülmektedir. Refahiye ilçesinde bulunan Ekecek Höyük, Pınaryolu Kalesi ve Yurtbaşı Höyük'te İlk Tunç Çağı izlerine rastlanırken Toprakkale yerleşmesinde İlk Tunç Çağı ve Demir Çağı'na ait buluntular elde edilmiştir. Cengerli Kalesi ve Kaya Mezar alanından elde edilen keramik verilerine baktığımızda ise İlk Tunç Çağı ve Demir Çağı'nda yerleşimin olduğu anlaşılmıştır.

Refahiye ilçesi coğrafi konumunun verdiği savunma imkânlarını avantaja çevirmeyi başararak batıdan ve kuzeyden gelen istilaları engellemiştir. Urartu'nun batıya açılan kapısı konumunda olan Erzincan ve Refahiye ilçesinde çok sayıda Urartu dönemine ait izlere rastlanmıştır. Bunun nedeninin ise Urartu Devleti'nin kuzeybatı ucunda bulunan ve Refahiye bölgesinden geçtiği anlaşılan doğal tarihi yolları korumak olduğuna şüphe yoktur.

Doğu Anadolu Yüzey Araştırmaları kapsamında yapılan araştırmalar sonucunda bölgeden elde edilen keramiklerin Tunç Çağı ve Demir Çağı'na ait olduğu tespit edilmiştir. Değerlendirilen keramikler incelendiğinde hamur ve astar

rengi genellikle kahverengi, devetüyü rengindedir. Keramiklerin Pişme oranlarına bakıldığında çoğu orta derecelidir. Keramiklerin büyük bir kısmında açkı görülmektedir. Çark yapımı keramikler olduğu kadar el yapımı keramiklerde mevcuttur.

Keramiklerin formlarına baktığımızda çömlek, çanak, küçük buluntu, kulp ve kapak formulu olduğu görülmüştür. Ağız parçası çoğunluğu oluştururken dip parçasına da rastlamak mümkündür. Desenli keramik verisine rastlanmamıştır. Keramiklerin hamur katkı maddelerinin çoğunda ise; orta taşçık, ince kum kullanılırken bazı parçalarda kireç, mika ve saman gibi katkı maddeleri de tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aktimur, H. T. (1986) *Erzincan, Refahiye ve Kemah Dolaylarının Jeolojisi*, MTA Rap. 7932 Ankara
- Aktüre, S. (1997). *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Atalay, İ. (1986) *Uygulamalı Hisroğrafya*, Ege Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Arsebük, G. (1979).“Altınova'da (Elazığ) Koyu Yüzlü Açkılı ve Karaz Türü Çanak Çömlek Arasındaki İlişkiler” *VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, 81-92.
- Başbüyük, A. (2012) “Gercanis ve Kuruçay Kazılarının XVII. Yüzyıl Ortalarındaki Nüfus ve Yerleşme Özellikleri” *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı: 27. Erzurum.
- Ceylan, A. (2008). *Doğu Anadolu Araştırmaları (Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır) (1998-2008)*. Erzurum: Güneş Vakfı Yayınları
- Ceylan, A. (2015). *Doğu Anadolu Araştırmaları II (Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır) (1998-2008)*
- Ceylan, A- Üngör, İ. (2018) *Eskiçağ'da Erzincan Kaleleri*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum
- Çilingiroğlu, A. (1976). *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*, Yaşareğitim ve kültür Vakfı, İzmir
- Duru, R. (1979) *Keban Projesi Değirmen-tepe Kazısı 1973*, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Erinç, S. (1953) *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İstanbul üniversitesi yayınları, İstanbul
- Erol, O. (1993) “Türkiye 'nin Doğal Yöre ve Çevreleri”. Ege Univ. Edebiyat Fak. Ege Coğrafya Dergisi, Sayı 7, s. 39, İzmir
- Erzen, A. (1992) *Doğu Anadolu ve Urartular/Eastern Anatolia and Urartians*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Esin, U. (1979) *İlk üreticiliğe geçiş evresinde Anadolu ve güneydoğu Avrupa, I. Doğal Çevre Sorunları*, İstanbul İstanbul Üniversitesi Yayınları
- Munsell, (2000) *Munsell Soil Charts Color Book*.
- Pehlivan, M. (1991) *Daya (e) ni /Diau (e) hi*. Erzurum 1991
- Salvini, M. (2006) *Urartu Tarihi ve Kültürü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul
- Sevin, V. (2003) *Anadolu Arkeolojisi*, Der yayınları, İstanbul
- Şahin, İ. F. (1995) Fevzi; “Refahiye İlçe Merkezinde Gelişen Bazı Şehirsal

- Fonksiyonlar”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 1, sayı 1
- Şahin, İ. F. (2000) “Refahiye ve Çevresinin Geçici Kır Yerleşmeleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 6, Sayı 4
- Osten Van der H.H.,(1940) “Ne Urartaelsche Bronze aus Erzincan” VI. *International Kongress für Archaeologi* 1939, Berlin s.225-229
- Özgüç T.(1961) “Altın-tepe Kazıları-Excations at Altın-tepe”, *Bulleten* 98
- Üngör İ.(2014) "Yeni Araştırmalar Işığında Erzincan'ın Meskiçak Tarihi", *XVII. Türk Tarih Kongresi*, ANKARA, TÜRKİYE, 15-17 Eylül 2014, vol.I, pp.207-232
- Üngör, İ. (2016) “Urartu Maden Ergitme Sahası, “Kurtderesi” İliç Erzincan, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9 sayı:43.
- Yazıcı, H. (1995) “Kızıldak (Sivas) geçidi Çevresinde Coğrafi Gözlemler”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 30 İstanbul

EKLER**Fotoğraf 1:** Ekecek Höyük¹**Fotoğraf 2:** Ekecek Höyük keramik buluntuları

¹ Makalede kullanılan yerleşim yeri fotoğrafları, Prof. Dr. Alpaslan Ceylan arşivinden alınmıştır.

Fotoğraf 3: Pmaryolu Kalesi

Fotoğraf 4: Pmaryolu Kalesi Keramik Buluntuları

Fotoğraf 5: Yurtbaşı Höyük

Fotoğraf 6: Yurtbaşı Höyük Keramik Buluntuları

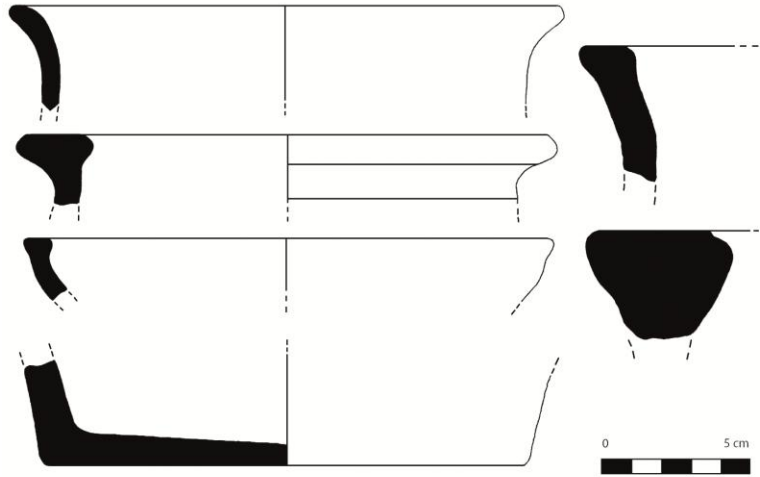
Fotoğraf 7: Toprakkale Höyük

Fotoğraf 8: Toprakkale Höyük Keramik Buluntuları

Fotoğraf 9: Cengerli Kalesi Keramik Buluntuları

Çizim 1: Cengerli Kalesi Keramik çizimleri